

Наукова комунікація в цифрову епоху

У статті представлено звіт про IV Міжнародну науково-практичну конференцію «Наукова комунікація в цифрову епоху», яка відбулась у Науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія». Конференцію було присвячено сучасним питанням бібліотекознавства, наукометрії, бібліометрії та видавничих і редакційних політик наукових часописів.

30 -31 березня 2016 р. на базі Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» (м. Київ, Україна) відбулася IV Міжнародна науково-практична конференція «Наукова комунікація в цифрову епоху», на якій було розглянуто актуальні питання наукових комунікацій, зокрема: наукометричні та бібліометричні інструменти оцінки наукових досліджень, нові моделі створення та розповсюдження наукових журналів, створення і використання електронних книг та електронних читанок, новітні інформаційно-комунікаційні технології в університетських бібліотеках.

Організаторами конференції виступили: Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Національного університету імені Тараса Шевченка, Державний фонд фундаментальних досліджень, Громадська організація ELibUkr (Електронна бібліотека України) та Громадська організація «Українське Фулбрайтівське коло». Участь у конференції взяли провідні фахівці наукових установ, редакційних колегій наукових журналів, керівники університетів, бібліотек та видавництв, спеціалісти з електронного інформаційного обслуговування України, США, Швеції, Польщі, Білорусі, Нідерландів.

Розпочалась конференція з доповідей, які було присвячено актуальним питанням бібліометрії та наукометрії. Віцепрезидент з наукової роботи та інформатизації Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Тетяна Ярошенко**¹ ознайомила учасників конференції з основними напрямками розвитку сучасних наукометричних досліджень та поділилася успішними практиками використання наукометричних показників у процесі планування наукової діяльності університетів. Також передовими практиками коректного використання сучасних наукометричних показників при проведенні наукових досліджень й оцінці їхньої результативності поділився з учасниками конференції експерт Thomson Reuters з наукометрії **Павло Касьянов**², а консультант із ключових інформаційних рішень у Elsevier Science&Technology **Андрій Локтев**³ представив загальний неупереджений погляд Scopus на сучасність та майбутнє української науки.

Почесний віцепрезидент Thomson Reuters з розвитку контенту та взаємодії з видавництвами **Джеймс Теста**⁴ розповів про процес відбору наукових періодичних видань у Web of Science та про особливості та перспективи включення вітчизняних наукових видань до нового індексу наукового цитування ESCI (Emerging Sources Citation

Тетяна

Борисова,

заступник директора з автоматизації Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Світлана

Чуканова,

координатор Американської бібліотеки ім. В. Китастого Національного університету «Києво-Могилянська академія»

¹ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8741>

² <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8757>

³ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8758>

⁴ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8764>

Index), який став частиною авторитетної бази Web of Science Core Collection. Пан Теста разом із менеджером Thomson Reuters **Олегом Сябренко**⁵ також провели окремий круглий стіл, у якому детально було обговорено питання як додати журнал до Web of Science.

Про статистичні та етичні норми самоцитувань доповіла завідувач відділу фундаментальних досліджень у галузі природничих та технічних наук Державного фонду фундаментальних досліджень **Валентина Андрущенко**⁶. Задля уникнення неетичних маніпуляцій науковцям радять цитувати власні доробки лише в разі потреби, робити посилання на попередні дослідження задля ствердження, спростування чи сумніву щодо минулих результатів.

У своїй доповіді «Поворот до Scopus'у: вихід на міжнародний рівень чи знищення україномовної науки?» координатор проекту «Ukrainian Index of Philosophy» **Іламі Ясна**⁷ викрила парадокси та недоліки представлення вітчизняних гуманітарних досліджень в авторитетних наукометричних базах даних. Через низький рівень володіння іноземними мовами, відсутність визнаних механізмів обліку та аналізу вітчизняних публікацій, нерелевантність міжнародних баз даних для досліджень місцевого значення доповідачка пропонує розвивати додаткові реферативні національні інструменти, які б значно краще охоплювали специфічні наукові дисципліни.

Директор бібліотеки Лазарського університету **Генрик Голендер**⁸ у своїй доповіді «Зменшення знань як результат сучасної наукової політики» запропонував по-новому розглянути поняття «засоби знань» та

розкрив суть сучасного феномену «забуті знання». Проаналізувавши стан, недоліки та проблеми в сфері сучасної наукової політики, пан Генрик зацентрував увагу присутніх на завданнях, які стоять перед сучасними менеджерами інформації, залишивши питання «Що чекає нас у майбутньому – менше науки, чи інша наука?» відкритим.

Грунтовною та насиченою на цікаві доповіді виявилась частина конференції, що була присвячена питанням розвитку наукових каналів комунікації. Директор Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Сергій Назаровець**⁹ розповів аудиторії про поширені помилки, які допускають редактори українських наукових журналів при заповненні анкети на включення власних видань у мультидисциплінарний каталог журналів відкритого доступу Directory of Open Access Journals (DOAJ). До того ж більшість видавничих правил, якими легковажать редактори вітчизняних видань, стосуються далеко не тільки «відкритого видавництва», а й загалом суперечать прийнятим світовим стандартам академічного видавництва.

Прагматичний та відвертий підхід до вирішення актуальної проблеми підтримки наукових видань університету запропонувала керівник редакції журналу «Biopolymers and Cell» **Ірина Тихонкова**¹⁰ – якщо в університеті немає відповідних фінансових та людських ресурсів для підтримки наукових видань, то керівництву таких установ варто відмовитись від своїх амбіцій і прийняти непросте рішення про закриття наукового видання. Також доповідачка представила новий вітчизняний проект «Українські наукові

журнали», що покликаний допомогти українським академічним видавцям вдосконалити редакційні політики власних видань.

Директор бібліотеки Білоруського національного технічного університету **Олексій Скалабан**¹¹ розповів про провідну роль, яку відіграє бібліотека у покращенні якості наукових журналів університету, що стало можливим завдяки запуску власної журнальної онлайн-платформи «Ejournal.by». Подібним досвідом вдалого просування наукових видань у світовому інформаційному просторі поділився керівник координаційного центру видання наукових журналів Одеської національної академії харчових технологій **Віктор Єгоров**¹².

Фахівці «Укрінформнауки» **Тетяна Яцків**¹³ та **Анна Данилова**¹⁴ докладно проінструували учасників конференції щодо принципів роботи та процесу реєстрації цифрових ідентифікаторів DOI, що стали вже неодмінним атрибутом публікацій у якісних наукових журналах. **Тетяна Андрєєва**, редактор журналу «Контроль над тютюном і охорона здоров'я у Східній Європі», розглянула можливі варіанти поведінки хижацьких журналів і видавництв та запропонувала шляхи перевірки таких видань для авторів, рецензентів і членів редакційних колегій.

Передовим досвідом впровадження нових ефективних технологічних рішень у роботу бібліотек поділились українські та іноземні учасники конференції. Про шведський досвід оцифрування рідкісних історичних документів доповів старший радник Національної бібліотеки Швеції **Горан Констеніус**¹⁵. Як і в багатьох інших країнах світу, шведські бібліотекарі зіткнулися із проблемою використання

⁵ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8761>

⁶ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8752>

⁷ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8765>

⁸ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8755>

⁹ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8759>

¹⁰ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8785>

¹¹ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8762>

¹² <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8766>

¹³ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8754>

¹⁴ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8754>

¹⁵ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8783>

єдиних стандартів щодо виготовлення, збереження та поширення оцифрованих видань, і в результаті вирішення даного питання з'явилися «Digisam» – національні керівні принципи Швеції щодо оцифрування та обробки історико-культурної спадщини. Варто зауважити, що цей проект наразі тільки набирає оберти, тому сподіваємось до кінця 2017 року побачити результати наших зарубіжних колег та, можливо, спробувати проаналізувати їхній досвід у питаннях оцифрування культурної спадщини.

Віце-директор Інституту бібліотекознавства та інформатики Сілезького університету в Катовіце **Кароль Маклес**¹⁶ презентував учасникам окремі приклади глобальних інформаційних ресурсів і систем та виділив їх спільні ознаки, такі як інтуїтивність, прозорість, привабливість, мобільність, практичність, що неодмінно потрібно враховувати бібліотечним працівникам при плануванні та створенні власних глобальних інформаційних систем.

Заступник директора Національної бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Тетяна Борисова**¹⁷ звернула увагу учасників конференції на те, що бібліотекарі можуть допомагати науковцям не тільки у представленні результатів їхніх досліджень, а й включатися у процес управління даними досліджень (Research Data Management), адже здобуті ними знання у роботі із метаданими, сховищами інформації, авторськими ліцензіями можуть допомогти науковцям ефективно управляти, зберігати та поширювати дані досліджень, що у свою чергу продовжить використання даних та сприятиме відкритості і глобальному розвитку науки.

Підтримала думку про важливість бібліотеки в сучасній науковій комунікації **Інна Юрік**¹⁸, заступник директора бібліотеки Білоруського національного технічного університету. Вона представила систему «Pro БНТУ», яку реалізовує їхня бібліотека у рамках загальнобілоруської спрямованості входження у світові рейтинги університетів через підвищення якості національної системи освіти до міжнародного рівня. Такі ж завдання ставить перед собою спеціально створена служба інформаційного моніторингу в Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, результати діяльності якої представили на конференції **Марина Назаровець**, керівник служби та **Олег Сербін**, директор бібліотеки¹⁹.

Євгенія Кулик²⁰, завідувач відділу Державної бібліотеки України для юнацтва, представляючи можливості соціальних медіа в комунікації з молодими користувачами бібліотек наголосила, що замало просто використовувати різні соціальні медіа, потрібно будувати активні зв'язки між усіма складниками системи комунікації для залучення та утримання користувача, оперативніше реагувати на технологічні новації, використовувати офіційну айдентіку в соціальних мережах, адаптивний дизайн сайту.

Досвід бібліотеки Вроцлавського медичного університету у створенні цифрової колекції з історичних, навчальних та наукових матеріалів з допомогою польського програмного забезпечення dLibra на конференції представили **Олександра Гняди**, редактор Нижньосілезької цифрової бібліотеки та **Домініка Сідорська**, завідувач відділу комплектування та опрацюван-

ня фондів бібліотеки Вроцлавського медичного університету²¹.

Продовжуючи тему підтримки університетами представлення наукового доробку вчених в мережі, **Олег Шилук**²², заступник директора Національної бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, зауважив, що очікування, які бібліотекарі покладали на інституційні репозитарії, не справджуються, оскільки лише 15-30% науковців самоархівують свої роботи. Серед причин такої низької готовності авторів розвивати архіви установ пан Олег називає небажання дослідників докладати зусилля для поширення власних публікацій, невизнання їх «інституційної» приналежності, проблеми з авторським правом, а також неповна відкритість таких матеріалів як компроміс із комерційною моделлю поширення наукових публікацій та відсутність у самих університетів затверджених політик підтримки відкритого доступу.

Проблемі авторського права у цифровому середовищі була присвячена доповідь **Олександра Кириленка та Лариси Литвинової**²³, завідувача відділом та наукового співробітника Національної бібліотеки України (НБУВ) імені В. І. Вернадського. Доповідачі наголосили на необхідності бібліотекам реєструвати право інтелектуальної власності на створені ними бази даних, а також представили досвід спеціально створеного для такої діяльності відділу з охорони інтелектуальної власності у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. **Катерина Лобузіна**²⁴, керівник центру бібліотечних електронних ресурсів і технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, представила можли-

¹⁶ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8775>

¹⁷ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8753>

¹⁸ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8782>

¹⁹ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8778>

²⁰ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8772>

²¹ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8771>

²² <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8777>

²³ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8773>

²⁴ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8774>

вості семантичних бібліотечних та веб-технологій на прикладі інтеграції каталогу НБУВ та Google Академії, а також познайомила учасників конференції із інтегрованим науковим інформаційним порталом «Наука України – доступ до знань».

Дотепер нетипову для українських архівів практику викладання описів архівних фондів у відкритий доступ представила **Таїсія Сидорчук**²⁵, завідувач відділом Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Пані Таїсія прогнозує, що у такий спосіб бібліотека-архів має більше шансів залучити користувачів та зацікавити дослідників з різних міст та країн користуватися їхніми архівними фондами.

Розглядаючи перспективи видання електронного підручника, **Олександра Горбенко**²⁶, доцент Національного транспортного університету, звернула увагу учасників конференції на те, що в еру швидкої інформації видавцям та авторам доводиться боротися за увагу споживача, тому не варто нехтувати сучасними засобами комунікації для привертання уваги до видань: створення сайтів, блогів, e-mail розсилок, організація зустрічей та обговорень, використання відеохостингу You Tube та інших мереж, де знаходиться потенційний читач.

Доцент Інституту бібліотекознавства та інформатики Сілезького університету в Катовіце **Беата Пшевознік**²⁷ на прикладі літератури про гори розповіла про сучасний стан та основні тренди розвитку польського ринку електронних книжок. Популярність як власне електронних книг, так і пристроїв для їх читання у Польщі з кожним роком зростає, однак цифрове піратство становить велику загрозу для польських видавців та бібліотекарів, що цілком відповідає загальним сві-

товим тенденціям.

Під час роботи конференції також відбулось кілька презентацій молодих українських інформаційних проєктів. Можливості нової комплексної системи «Міжнародна навчально-наукова бібліотека» (Worldwide Scientific and Educational Library) у поширенні української наукової періодики поряд з іншими модулями SCIARY, орієнтованими на підтримку електронного навчання та побудову соціальної мережі науковців, проілюстрував керівник технічної підтримки проєкту **Іван Остроумов**²⁸.

Методист Київського університету імені Бориса Грінченка **Іван Степура**²⁹ представив Socio index – рейтинг вітчизняних наукових журналів, що будує свої розрахунки згідно представлення видань у соціальних мережах. На підвищення залучення українських дослідників у світову наукову комунікацію спрямований ще один новостворений проєкт «Smart Archaeology», який презентували лаборант Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України **Ірина Луцик** та аспірант Львівського національного університету ім. І. Франка **Василь Федевич**.

Доцент Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького **Андрій Вергун**³⁰ представив узагальнені результати піврічного досвіду проведення технічної експертизи наукових праць на наявність академічного плагіату. У доповіді було ретельно проаналізовано недоліки та переваги популярних в Україні безкоштовних антиплагіатних систем та надано рекомендації щодо особливостей їх налаштувань задля отримання максимально об'єктивних результатів. За результатами анонімного голосування учасників доповідь пана Андрія було визнано найкращою доповіддю конференції.

Також представники відомої польської компанії Plagiat.pl **Алі Тахмазов** та **Олександр Стрямець**³¹ представили продукт власної компанії, що допоможе запобігти порушенню авторських прав та незаконному використанню чужої інтелектуальної власності, захистить роботи вчених університету, студентів та окремих дослідників, і який вже цього року готуються імплементувати в освітній процес у кількох українських університетах. Так само, у рамках конференції було проведено круглий стіл «Концепція академічної доброчесності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення».

Слід зазначити, що питання, які було порушено у ході проведення конференції, мотивували багатьох її учасників до аналізу досвіду колег та впровадження найкращих зарубіжних та українських практик в їхніх установах. Дякуємо усім учасникам, хто долучився до обговорення цих важливих питань.

Організатори конференції щиро вдячні усім учасникам та спонсорам, зокрема компаніям StrikePlagiarism.com, Elsevier, Thomson Reuters, EBSCO Information Services та сердечно запрошують у наступному році долучатись до проведення ювілейної V Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова комунікація в цифрову епоху».

Ця традиційна конференція стала надзвичайно важливою подією в Україні. Щороку маємо різних доповідачів з усіх кутків світу, щороку обговорюємо важливі проблеми сучасного бібліотекознавства. Такі заходи дозволяють комунікувати науковцям, бібліотекарям, викладачам, провайдерам, видавцям і виробляти спільні рішення та стратегії сучасних досліджень, рухати науку вперед.

²⁵ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8780>

²⁶ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8756>

²⁷ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8776>

²⁸ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8760>

²⁹ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8779>

³⁰ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8781>

³¹ <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8763>